EŞİKTEKİ KADIN

Kadimden Günümüze

Yayına Hazırlayan
Ebru Güzel

ÖTÜKEN

ÖTÜKEN

/ otukennesriyat

YAYIN NU: 2397
KÜLTÜR SERİSİ: 1250

T.C. KÜLTÜR ve TURİZM BAKANLIĞI
SERTİFİKA NU: 49269

ISBN: 978-625-8838-03-9

www.otuken.com.tr | otuken@otuken.com.tr

ÖTÜKEN NEŞRİYAT A.Ş.®
Koşuyolu Mah. Mahmut Yesari Cad. Nu: 76 • 34718 Kadıköy-İstanbul
Tel: (0216) 546 03 50

Genel Müdür: Ertuğrul Alpay

Genel Yayın Yönetmeni: Göktürk Ömer Çakır

Editör: M. Bilal Erimez

Kapak Tasarımı: Mahmut Doğan

Dizgi-Tertip: Damla Acar

Baskı: Pelikan Basım Matbaa ve Ambalaj Sanayi Tic Ltd Şti
Kayabaşı Mah. Ulubatlı Hasan Cad. Nu: 2H, İç Kapı Nu: 19
Başakşehir-İstanbul
Tel: (0212) 613 79 55
Sertifika Nu: 40619

İstanbul - 2026

Kitabın bütün yayın hakları Ötüken Neşriyat A.Ş.'ye aittir.
Yayınevinden yazılı izin alınmadan, kaynağın açıkça belirtildiği akademik çalışmalar ve tanıtım faaliyetleri haricinde, kısmen veya tamamen alıntı yapılamaz; hiçbir matbu ve dijital ortamda kopya edilemez, çoğaltılamaz ve yayımlanamaz.

İÇİNDEKİLER

TEŞEKKÜR.....9
ÖN SÖZ.....11
YAYINA HAZIRLAYANDAN.....13

GİRİŞ | Beşikten Eşiğe Kadının Dönüşümü: Umay'dan Umacıya, Ulu Anadan Cadıya / *Kıymet Erzincan Kına* 17

BİRİNCİ BÖLÜM
ULU ANALAR, BACILAR, KAMLAR...

Azerbaycan Türk Kadın Kimliğinde Önemli Bir Kültürel Unsur: Kelağayı / *Ayten Türker*.....49

Erzurum'da Kadın Temsili: Dokuma, Takı ve Mimari Motifler Üzerinden Sembolik Bir Okuma / *Canan Şimşek*.....61

Kadın Şamanlardan Kadın Dervişlere: Kadınların Dinî ve Spiritüel Alanlardaki Dönüştürücü Rolü / *Fuzuli Bayat* 77

Umay Ana Ekolü: Kadın Kamlar, Baksılar, Emçiler, Ebeler ve Otacılar / *Hatice Aycan Aydoğan*.....101

Yunan ve Orta / İç Asya Mitolojisinden Örneklerle Kadının Yaratılışı Mitoslarında Erkek Egemen Düşüncenin İzleri / *Nazan Alioğlu* 125

Ören, Dokuyan, Nakış İşleyen Kadınlar ve Anadolu'da İplik Evreni / *Nihan Bozok - H. Yaprak Civelek*.....139

İKİNCİ BÖLÜM
ÖRGÜTLENMELER, AVATARLAR VE AKTİVİSTLER

Bacıyân-ı Rum'dan Dijital Döneme Kadın: Var Olma Mücadelesinin Gölgesinde Kadın Emeği ve Toplumsal Fayda Sağlamaya Yönelik Çabalar / *Gabriela Oana Olaru* 173

Cumhuriyet'in İlk Fırka Teşebbüsü: Kadınlar Halk Fırkası / *Dr. Esra Oğuzhan* 203

"Diablo" Serisinde Kadın Avatarların Temsili: Oyun, Mitoloji ve Cinsiyet / *Elif Songür Dağ*.....219

Kültürel Kodlar Bağlamında Dijital Oyunlarda Kadın Temsili: *Overwatch* **Avatarları Üzerine Bir İnceleme** / *Mine Demirtaş* 243

Dijital Feminizm ve Rizomatik Örgütlenme: Yeni Kamusallık Biçimleri ve Epistemik Stratejiler / *Zeynep Banu Dalaman*.....265

KATKIDA BULUNANLAR.....299

ÖN SÖZ

Kadının yolculuğu, her çağda yeniden tanımlanan, her dönemde başka bir konuma yerleştirilen bir varoluş serüvenidir. Bir yanda kadının yaşamın kurucu belleğini taşıyan derin bir hafızası durur. Öte yanda bu hafıza, dönüştürülmeye, simgesel alana hapsedilmeye çalışılır. Bu serüvende kadın, iki güç arasındaki gerilimde var olur. Onun macerasını, doğrusal bir yükseliş ya da düşüşle açıklayamayız. Bu yolculuk, süreklilikle kesinti, görünürlükle silinme, yetkiyle sembol arasında salınan dinamik bir yapıya sahiptir.

Bir dönemde kadın, biyolojik bir varlıktan öte, toplumsal sürekliliğin kurucu unsuru olarak merkeze yerleşir. Başka bir dönemde kurduğu düzenin dışına itilir. O, bazen toprağın dili olur, bazen göğe yükseltilmiş bir simgeye dönüşür. Yani kadın ne bütünüyle içeride ne bütünüyle dışarıdadır. Onun serüveni, sürekli yer değiştiren, her çağda tekrar tanımlanan bir "eşik" hâlinde var olur.

Onun yolculuğu biçim değiştirerek varlığını sürdürmenin hikâyesidir. Hikâyenin kahramanı kadın, yolculuğunun her döneminde başka bir eşiğe yerleştirilir. Var oluş yolcuğunu anlatan mitlerin ulu anası, sözden yazıya geçerken Tiamat gibi canavara dönüştürülür ve o, Marduk adlı eril kahraman tarafından parçalanır. Tiamat'ın parçalarından evren yaratılır. Dişilin hem yok edilmesinin hem de yeniden var olmasının bir örneğidir Babil Yaratılış Destanı… Her bahar yapılan törenlerde bu anlatı okunarak ve temsil edilerek evrenin döngüsel yaratılışı kutlanır. Yapılan bu törenler, Marduk'un zaferinin kutlamasıdır. Ama Tiamat'ın parçaları olmasaydı evren yaratılabilir miydi?

Kadın bazen denge unsuru olarak bazen ad değiştirerek bazen de "adsız kadın" olarak varlığını sürdürür. Modern dünyada kadının temsil alanları genişletilir ve görünürlüğü artırılır. Buna rağmen onun ekonomik, simgesel ve kurumsal güç dağılımı eşitsizliğini ko-

YAYINA HAZIRLAYANDAN

Kitabın takdimini bir ocak ayında kaleme almam bir tesadüf müdür bilemiyorum. Hemen hemen son on yıldır eşik (*linen*) kavramıyla yakından ilgileniyorum. Ocak ayının, eşiği temsil ettiği pek bilinmiyor. Hint Avrupa dil ailesinde "*ei-*" (gitmek) kökünden türeyen "*ia-*" (geçiş) köküne dayanan Latince *ianuarius* (*january*, kapının ayı), *ianua* (kapı), *ianus* (geçit/giriş), *ianitor* (kapıcı), *Janus* (kapıların, başlangıçların ve bitişlerin iki yüzlü tanrısı) sözcükleriyle kökteştir.[1] Aslında yeni yılı ilk karşılayan ocak ayı, yılın açıldığı bir kapıdır ve zamansal döngüyü başlatır. Ocağın konumu bir eşiği imler, bir sınırı tasdikler ve bir dönüm noktası metaforu olarak karşımıza çıkar.

Türk mitolojisinde de sağaltıcı, yeni bir evre, belirsizliği giderici âdeta beşik ya da ana kucağı şeklinde imgelenen kapı eşiği, söz konusu kadınlar olduğunda muğlak, tekinsiz bir olguya dönüşür. Çünkü kadınlara verilen geçmişteki değer silinmiş, kadınlar eşitsizlik temelinde bir geleceğe mahkûm edilmişleridir. Bu yönüyle "eşik" güvenli bir taşıyıcılık rolünü değil de güvensiz ve belirsiz bir konumu simgeler.

Bugün "eşikteki kadın", sürekli geliştiği iddia edilen dünya yaşamında arada sıkışmışlık hisleriyle sağkalım savaşı veriyor. Oysa eril tarih yazıcılarının üstünü çizdiği kadın, tarih öncesi ve muhtemelen anayanlı toplumlarda, şifacılıkta, dokumacılıkta, çömlekçilikte, besleyicilikte, otacılıkta ya da şamanlıkta öncüydü. Ulu analar tanrıçalaştırıldı, romantikleştirildi, cinselleştirildi, seksileştirildi, tapınaklarda işlevsiz putlara indirgendi. Eş zamanlı olarak sosyal yaşamda kadınların işlevleri de ev içiyle sınırlandırıldı. Kök-gök birliğinin merkezinde, kavşakların birleştiricisi, eşiksel bir konumda

[1] Daha fazla bilgi için bk. Güzel, Ebru. *Janus: Güzelliğin Çirkin Yüzü,* İstanbul: Kırmızı Kedi, 2021.

GİRİŞ

Beşikten Eşiğe Kadının Dönüşümü: Umay'dan Umacıya, Ulu Anadan Cadıya

Kıymet Erzincan Kına[1]

Ulu analara ya da cadılara dair söylenenler hakiki olayları anlatmaz belki ama hakikate talipseniz size çok şey söyleyebilirler. Şayet bu hikâyeler alt ve üst eşikten çift yönlü okunabilirlerse insanlığın, hele de kadınların araftaki hâllerine dair ipuçları verirler. Örneğin kapı eşiklerinde neden hem ulu anaları hem de şeytanı ya da cinleri ararız? Eşikler, kutsal ile kutsal olmayanın iç içeliğine dair bir şeyleri mi söyler bize? Eşiklerdeki ulu analar cadılaştırılırken, onlarla ilişkilendirilen ölümlülere de benzer bir yazgı mı yazılır? Öyleyse ulu analaların değişen üretim ilişkilerine göre şekillenen yeni eşiklerdeki hâlleriyle sıradan kadınların hayatlarındaki değişim ve dönüşüm arasında bir paralellik olmalı. Öyle ya, doğanın kılavuzluğunda kadın erkek herkesin gün yüzü gördüğü ve birlikte ürettiği zamanlarda ulu analar, ana tanrıçalardır. Kadınların evlere kapatılıp emeklerinin görünmez kılındığı dönemlerde ise aynı ulu analar irtifa kaybederler ve gökle değil de yalnızca yerle ilişkilendirilmeye başlanırlar. Temel görevleri de insanla hayvan yavrularına ve annelerine yâr ve yardımcı olmaya indirgenir. Buna paralel olarak sıradan kadınların görevi de sadece bel evladı doğurmak olurken, kadının sırtında sopası karnında sıpası eksik olmamalı, diyenlere de zamanla ses çıkartamaz olurlar. Yol evladı doğuran kadınların zihinlerine

[1] Yazar, çevirmen ve emekli öğretim üyesi.

BİRİNCİ BÖLÜM
ULU ANALAR, BACILAR, KAMLAR...

Eşikteki Kadın'ın ilk bölümünde Ayten Türker, Azerbaycan kadınının başörtüsü olan kelağayını, hem bireysel bir varoluş biçimi hem toplumsal hafızanın canlı bir kaydı hem de kültürel direnişin sessiz ama güçlü bir simgesi olarak ele aldı. "Doğum, büyüme, evlenme, doğurganlık, yaşlanma ve ölüm" olarak kadının yaşam döngüsündeki her bir eşiğin, kadına özgü sembolik bir anlatımla karşılık bulduğunu yazdı: "Doğumda ninni, gençlikte saç örgüsü, evlilikte kına gecesi, yaşlılıkta siyah başörtüsü veya ağıt gibi simgelerle kültürel bir dil kurulmuştur. Bu yönüyle kadın sembollerle konuşur, sembollerle tanınır ve semboller aracılığıyla hafızada yer edinir. Kadınla sembol arasındaki bu etkileşim hem bireysel kimliğin inşasında hem de kolektif belleğin aktarılmasında merkezî bir rol oynar."

Anadolu'da dokuma kültürünü kaleme alan Canan Şimşek; ehram, karnavas bezi ve oya motiflerini toplumsal hafızanın ve kadın deneyiminin görünür hâle geldiği güçlü bir anlatı dili olarak aktardı. Motifleri Erzurum ilinin kadim kültürü üzerinden örnekleyen Şimşek, mimari eserlerde, takılarda ve mezarlarda da sembolik okuma yapıldığında, kültürel sürekliliğin görülebileceğini vurguladı. Erzurum ve çevresinde görülen erkek mezar taşı süslemesi koçbaşı motifinin tarihî ve kültürel bir kimliğin işareti olduğuna dikkat çekti. Keza Erzurum'a özgü coğrafi işaretli koçbaşı bileziğiyle de motifler yoluyla kültürel bütünlüğün nasıl pekiştirildiğini dile getirdi: "Erkek mezar taşlarında koçbaşı ile temsil edilirken, kadınların bileziklerinde aynı sembolün yer alması kültürel bir tamamlayıcılığı ifade eder. Böylece yaşam ve ölüm, kadın ve erkek, mimari ve takı sanatı arasında sembolik bir bütünlük oluşur."

AZERBAYCAN TÜRK KADIN KİMLİĞİNDE ÖNEMLİ BİR KÜLTÜREL UNSUR: KELAĞAYI

Ayten Türker[1]

Giriş

Sen toprak gibi sessiz
Dağlar kadar ucasın.
Ellerinde ipek gibi
Kelağayı-kadim iz
Yar olup güzelliğe,
Her nakşında bir tarih var,
Her renginde bir anlam var.
Zaman geçse de,
Sen sussan da
Adın yaşar destanlarda,
Ucalar varlığın ellerde
Türk Kadını.[2]

Azerbaycan, Güney Kafkasya'nın kalbinde yer alan, tarihsel olarak Asya ile Avrupa'nın kavşağında bulunan stratejik ve kültürel açıdan zengin bir ülkedir. Hazar Denizi'nin batı kıyısında konumlanan bu topraklar, tarih boyunca çeşitli uygarlıkların, göç yollarının, ticaret ağlarının ve inanç sistemlerinin kesişme noktasında bulunmuş; bu durum Azerbaycan halkının kimliğini çok katmanlı, zengin ve derin bir kültürel mozaik hâline getirmiştir. Zerdüştlükten İslam'a, Pers etkisinden Osmanlı ve Rus mirasına kadar pek çok unsur, Azerbaycan kültürüne sinmiş olup; halkın yaşam biçimini, düşünsel dünyasını ve sanatsal üretimlerini şekillendirmiştir.

Bu tarihsel mirasın en kıymetli ve özgün parçalarından biri de kadınların el emeği, estetik duyuşu ve sembolik üretimiyle şekille-

[1] Ege Üniversitesi, Türk Dünyası Araştırmaları Enstitüsü, aytenturker87@gmail.com, ORCID ID: 0009-0003-2440-7534

[2] Ayten Türker.

ERZURUM'DA KADIN TEMSİLİ: DOKUMA, TAKI VE MİMARİ MOTİFLER ÜZERİNDEN SEMBOLİK BİR OKUMA

Canan Şimşek[1]

Anadolu dokuma kültürü yalnızca estetik bir üretim alanı değil, aynı zamanda toplumsal hafızanın ve kültürel aktarımın önemli bir taşıyıcısıdır. Bu kültürel üretim alanında kadınlar hem üretici hem de anlatıcı konumundadır. Dokuma yüzeylerinde görülen motifler, kadınların toplumsal statülerini, duygularını, inançlarını ve yaşam döngülerini sembolik bir dil aracılığıyla ifade etmelerine imkân tanır. Bu makalede Erzurum ve çevresinde görülen geleneksel dokuma örnekleri üzerinden kadın anlatısının sembolik boyutu incelenmiştir. Ehram dokumaları, oya motifleri ve Olur ilçesinde dokunan Karnavas bezi araştırmanın temel inceleme alanını oluşturmaktadır. Çalışmada söz konusu dokumaların motifleri yalnızca estetik unsurlar olarak değil aynı zamanda toplumsal ilişkileri, mitolojik anlatıları ve kültürel hafızayı yansıtan sembolik göstergeler olarak değerlendirilmiştir. Elde edilen bulgular, Anadolu'da dokumanın kadınların deneyimlerini, sosyal ilişkilerini ve yaşam evrelerini görünür kılan güçlü bir kültürel anlatı alanı olduğunu göstermektedir.

Ehram Motiflerinde Kadın

Anadolu'da dokuma kültürü yalnızca bir el sanatı değildir, toplumsal hafızanın ve kadın deneyiminin görünür hâle geldiği güçlü bir anlatı dilidir aynı zamanda. Erzurum ve çevresinde görülen ehram dokumaları bu anlatının en belirgin örneklerinden biridir. Ehram, yalnızca kadınların kullandığı bir örtü değil aynı zamanda kadının

[1] Şehir tanıtım uzmanı.

KADIN ŞAMANLARDAN KADIN DERVİŞLERE: KADINLARIN DİNÎ VE SPİRİTÜEL ALANLARDAKİ DÖNÜŞTÜRÜCÜ ROLÜ

Fuzuli Bayat[1]

Giriş

> "Erkek dişi sorulmaz muhabbetin dilinde,
> Hakk'ın yarattığı her şey yerli yerinde.
> Bizim nazarımızda kadın erkek farkı yok.
> Noksanlık eksiklik senin görüşlerinde."[2]

Kadınlar, insanlık tarihi boyunca dinî ve spiritüel alanlarda yalnızca pasif inananlar olarak kalmamış, aksine öncü liderler, şifacılar, bilgelik aktarıcıları ve toplumsal dönüştürücüler olarak aktif roller üstlenmişlerdir. Şamanik geleneklerden tasavvufa uzanan geniş bir yelpazede, kadınların hem kurucu hem de aktarıcı kimlikleri, dönemin toplumsal cinsiyet rolleriyle iç içe geçerek dinî kurumların ve toplumsal yapıların şekillenmesinde belirleyici olmuştur. Bu makale "Kadın Şamanlardan Kadın Dervişlere: Kadın Kurumlarının Toplumsal İşlevi" başlığı altında, kadınların spiritüel otoritesinin Sibirya ve Orta Asya'daki kadim şamanik geleneklerden başlayarak İslam sonrası Anadolu, Azerbaycan ve Balkan coğrafyasındaki dervişlik kurumlarına nasıl evrildiğini kapsamlı bir şekilde incelemeyi amaçlamaktadır. Bu bağlamda, kadınların manevi ve toplumsal liderliklerinin tarihsel süreç içindeki dönüşümü ve sürekliliği detaylı bir analize tabi tutulacaktır.

Tarih öncesi topluluklarda kadın şamanlar, sadece ruhlar âlemiyle iletişim kuran mistik figürler olmanın ötesinde, toplumsal birer denge unsuru olarak önemli bir rol üstlenmişlerdir. Şifacılık, kehanet ve

[1] Prof. Dr. Fuzuli Bayat AMEA Folklor Enstitüsü Bölüm Başkanı. ORCID ID: 0000-0002-0811-5852, fuzulibayat58@gmail.com

[2] Hünkâr Hacı Bektaş Veli.

UMAY ANA EKOLÜ: KADIN KAMLAR, BAKSILAR, EMÇİLER, EBELER VE OTACILAR

Hatice Aycan Aydoğan[1]

Giriş

Türk mitolojik sisteminde ve kamlık geleneğine ait inanış, ritüel, alkış-dua ve pratiklerde yaygın bir şekilde yer alan Umay; Orta Asya ve Sibirya Türk toplulukları arasında "Umay, Imay, May, Umay Ana, Umay Ene, Omosi-Mama, Omi, İmi, Imı" gibi çeşitli adlarla anılmakta olup kelimenin anlam katmanlarında "Ruh, koruyucu ruh, çocukları hastalıktan ve göz değmelerinden koruyan nazarlık, çocuklara koruyuculuk yapan tanrıça, üç yaşına kadar çocukların ruhu, çocukları koruyan ruhun tasviri, doğumun ve soyun koruyucusu, çocuk-aile koruyucusu, hayvanların artımını sağlayan, bol mahsul veren iye, bir yaşındaki çocuğun canı, rahim/döl yatağı, Süt Ak Göl'ün sahibi, çocukların ruhunun bulunduğu ağacın olduğu gökyüzünün kadın ruhu, mağara, yuva, çocukları korkutan ruh, kuş şeklinde tasvir edilen ruh vd." anlamları yer almaktadır.[2]

Türk kültürüne ait mitik anlatı, inanış ve ritüellerde; daha çok "çocukların ve lohusa kadınların koruyucu iyesi" olarak yer alan Umay'ın adının geçtiği ilk yazılı belge eski Türk yazıtlarıdır. Göktürk Yazıtlarında Tanrı, "Kutsal Yer-Su" ile birlikte yer alan Umay Ana'nın eski Türk inanç sistemindeki konumu ve niteliği konusu ise tartışmalıdır. Umay Ana'nın yalnızca koruyucu bir iye mi yoksa etrafında bir kült oluşmuş bağımsız bir tanrıça mı olduğu meselesi, Türk ve yabancı araştırmacılar tarafından etnografik veriler ışığında farklı şekilde değerlendirilmiştir.

[1] Dr. Öğr. Üyesi, İstanbul Beykent Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, haticeaydogan@beykent.edu.tr ORCID ID: 0000-0002-6633-8106.

[2] Bayat, F. *Türk Mitolojik Sistemi 2 Kutsal Dişi-Mitolojik Ana, Umay Paradigmasında İlkel Mitolojik Kategoriler-İyeler ve Demonlar*, İstanbul: Ötüken, 2016.

YUNAN VE ORTA/İÇ ASYA MİTOLOJİSİNDEN ÖRNEKLERLE KADININ YARATILIŞI MİTOSLARINDA ERKEK EGEMEN DÜŞÜNCENİN İZLERİ

Nazan Alioğlu[1]

Giriş

Ataerkil kapitalizmin gelişim sürecinde yerleşik hayata geçişle birlikte toplumların erkek egemen olduğu düşüncesi ve hatta erkek fallusunun gücünü yansıtması feminist düşüncede merkezî bir konudur. Bu düşünceye göre, toplumdaki kurumlar, kültürler, yaşamın her yönünde kadına atfedilen roller, erkek gücü, genel anlamda erkek cinselliği tarafından (belli bir dereceye kadar bilinçsizce) şekillendirilir. Buna göre, örneğin toplumda doğal olarak varlığını sürdüren iktidar ilişkileri ele alındığında erkekler bu ilişkilerin varlığı karşısında kördür ve toplumun erkek merkezli olduğu iddialarına karşı çıkarlar. Ancak tüm düşüncenin doğal olarak erkeksi/eril olduğu ve bu nedenle fallus merkezli toplumlarda ataerkil ilişkileri güçlendirdiği düşüncesi dikkate alınması gereken bir düşüncedir.[2]

Eril iktidarın tahakkümü altında olma konusu bağlamında kadınlar toplumsal oyunları oynayan erkeklere bağımlılıklarından dolayı kendileriyle ilgili özgürleşme konusunu hayatlarının merkezine almazlar. Kadınların aldıkları formel ve informel tüm eğitim onları toplumsal oyuna vekaleten katılmaya, eril düşünceye güven duygusunu sürekli tutmaya hazırlar. Kadınlar dışlandıkları iktidar oyunlarına, bu oyunlara katılmakta olan kocaları ya da oğulları benzeri

[1] İstanbul Beykent Üniversitesi, İletişim Fakültesi Görsel İletişim Tasarımı Bölümü, nazanalioglu@beykent.edu.tr Orcid ID: 0000-0002-5143-0348

[2] Berger, A. A. *Kültür Eleştirisi: Kültürel Kavramlara Giriş*, Çev. Ö. Emir, İstanbul: Pinhan Yayıncılık, 2012.

ÖREN, DOKUYAN, NAKIŞ İŞLEYEN KADINLAR VE ANADOLU'DA İPLİK EVRENİ

Nihan Bozok[1]
H. Yaprak Civelek[2]

Giriş

Mitolojide kaderin ipini ellerinde tutan üç kız kardeş vardır. Moiralar, namıdiğer kader tanrıçaları, babaları Zeus'un bile müdahale edemediği bir güce sahiptirler. Themis'ten doğan bu üç bacı, insanların yaşamlarını iplik eğirerek, dokuyarak ve yumağın bittiği yerde son ipi keserek paylaştırırlar. Kader, mutluluk, mutsuzluk bu elle tutulan, elle işlenen malzemenin dağıttığı payda somutlaşır. Üç kız kardeşten ilki Klotho'dur, ana rahmine düşen her kişi için yaşam ipliğini kirmeninde eğiren odur. Ardından Lakhesis gelir, dağıtıcıdır, paylaştırıcıdır. Yaşam yumağındaki ipin boyunu o belirler, kimin hangi sınavlardan geçeceğini, bu dünyadaki yolculuğunun nasıl olacağını, kimin kaderinde nelerin yazılı olduğunu ıstarında dokur. Sonuncusu Atropos'tur, adı dönüşü olmayan yol demektir. O, göklerden aşağıya inen ipin kesileceği ana karar verir, yaşamın sona erdiği, ipin tükendiği yerdedir. O ipi keser ve yaşam biter.[3] Bu mitolojik hikâyedeki iplerin ucunu tutacak olsak, erken geçmişten bugüne doğru çeksek, izleri sürsek, kadınların ellerinde biçimlenen muazzam bir ip yolculuğuyla karşılaşırız. Çünkü tarih boyunca, dünyanın dört bir yanında, her kültürde, kadınlar iplerle uğraştılar. Yün eğirdiler, ip büktüler, ağ ördüler, keten dokudular,

[1] Beykent Üniversitesi Sosyoloji Bölümü, nihanmortas@hotmail.com, ORCID: https://orcid.org/0000-0002-8217-4711

[2] Anadolu Üniversitesi Sosyoloji Bölümü, haticeyaprakcivelek@anadolu.edu.tr. ORCID: https://orcid.org/0000-0002-5551-4696

[3] Erhat, A. *Mitoloji Sözlüğü,* İstanbul: Remzi Kitabevi, 1984.

İKİNCİ BÖLÜM
ÖRGÜTLENMELER, AVATARLAR VE AKTİVİSTLER

Eşikteki Kadın'ın bu bölümüne, kronolojik olarak Doç. Dr. Gabriela O. Olaru'nun yazısıyla başlamaya karar verdik. Hemen ardından da alfabetik sıra yerine konu sürekliliğini gözeterek Dr. Esra Atalay'ın yazısına yer verdik.

Doç. Dr. Gabriela Oana Olaru "Bacıyân-ı Rum'dan Dijital Döneme Kadın: Var Olma Mücadelesinin Gölgesinde Kadın Emeği ve Toplumsal Fayda Sağlamaya Yönelik Çabalar" başlıklı yazısında Bacıyân-ı Rum örgütlenmesini geçmişe ait bir anlatıdan öte günümüze değin bir süreklilik ve kırılma hattı üzerinden inceledi. Bacılar; emciler, otacılar, ebeler ya da analar gibi kadın merkezli bilgi ve pratik alanlar toplumsal yaşamın düzenleyici unsurlardır. Olaru bizlere Bacıyân-ı Rûm gibi dayanışmacı, paylaşımcı ve örgütleyici bir kadın kurumunu sadece sosyal yaşamı düzenleyen bir yapı olarak göstermedi, kadının konumunu dijital dönem ile kıyasladı. Yazısının sonunda geçmiş cetveliyle kadın emeğini ölçtüğünde şu soruyu tartışmaya açıyor: "Kadın emeği tarihsel süreçte gerçekten gerilemiş midir, yoksa kadınların var olma ve kendini koruma yükünü taşımak zorunda bırakılması mı asıl kırılmayı oluşturmaktadır?"

Dr. Esra Oğuzhan "Cumhuriyet'in İlk Fırka Teşebbüsü: Kadınlar Halk Fırkası" başlıklı makalesinde Millî Mücadele yılları ve sonrasında kadınların siyasal aktörler olarak çabası ve azmini kaleme aldı. 1923 yılında Nezihe Muhiddin öncülüğünde kurulan Kadınlar Halk Fırkasını, *Vakit* gazetesinde yayımlanan kuruluş nizamnamesi ve bildirgesi üzerinden değerlendirmeyi amaçladı: "Cumhuriyet tarihinin ilk siyasal parti girişimi olarak kabul edilen bu oluşum, kadınların seçme ve seçilme hakkı başta olmak üzere siyasal temsile dayalı eşitlik taleplerini açık biçimde ortaya koymuştur." Oğuzhan

BACIYÂN-I RUM'DAN DİJİTAL DÖNEME KADIN: VAR OLMA MÜCADELESİNİN GÖLGESİNDE KADIN EMEĞİ VE TOPLUMSAL FAYDA SAĞLAMAYA YÖNELİK ÇABALAR

Gabriela Oana Olaru[1]

Giriş

Bu çalışma, Türkiye coğrafyasında yaşayan kadınların tarihsel süreç boyunca geliştirmiş oldukları kurum, kuruluş ve örgütlenme biçimlerini ve bunların toplumsal hayat üzerindeki katkılarını derlemektedir. Bununla birlikte, zaman içerisinde kadının toplumsal konumunu ve var olma mücadelesini bu akış içerisinde ele almaktadır. Dolayısıyla, ortaya konan temel varsayım kadınların kamusal alan içerisindeki varlıklarının modernleşme süreciyle başlamadığıdır. Aksine, birbirinden farklı tarihsel bağlamlarda sürekli değişen biçimlerde süreklilik gösteren bir örgütlenme anlayışının mevcut olduğu varsayılmaktadır. Çalışma kapsamında incelenen bu dönemler, kronolojik bir sıralamayı takip etmenin ötesine geçerek kadınların toplumsal hayata katılım araçlarındaki dönüşümü de görünür kılmayı hedefleyen analitik bir hattı da simgelemektedir.

Çalışmada kullanılmakta olan "kurum" kavramı toplumsal ihtiyaçlara cevap veren ve süreklilik arz eden yapıları ifade etmektedir. Kadınların kolektif eylem biçimlerinin tanımlamak amacıyla ise "örgütlenme" kullanılmaktadır. Kadınların kurmuş oldukları kurumlar üzerinden ortaya koydukları "toplumsal katkıları" ise siyasal veya ekonomik etkilerini değil, aynı zamanda üretim, eğitim, bakım, ahlaki düzenin inşası ve dayanışma gibi geniş bir alanı ifade etmektedir. Bu sayede, kadınların kamusal alandaki katılımları dar bir tem-

[1] İstanbul Medipol Üniversitesi, İletişim Fakültesi, Halkla İlişkiler ve Reklamcılık Bölümü, gabriela.olaru@medipol.edu.tr , ORCID ID: 0000-0001-9486-3349

CUMHURİYET'İN İLK FIRKA TEŞEBBÜSÜ: KADINLAR HALK FIRKASI

Dr. Esra Oğuzhan[1]

Giriş

Millî Mücadele, Türk kadını için bir dönüm noktası olmuş, cephe gerisinde üstlendikleri lojistik destek, yardım kampanyaları ve mitinglerle ulusal direnişin güçlenmesine katkıda bulunan kadınlar, bu süreçte kamusal alandaki varlıklarını pekiştirmiş ve siyasal bilinç kazanmaya başlamışlardır. Savaş yıllarında kazanılan bu deneyim, Cumhuriyet'in ilanına giden süreçte kadınların hak taleplerini daha örgütlü bir şekilde dile getirmelerinin zeminini hazırlamıştır. Bu dönemin en çarpıcı örneği, henüz Cumhuriyet Halk Fırkası kurulmadan, 1923 yılında Nezihe Muhiddin öncülüğünde kurulmaya çalışılan Kadınlar Halk Fırkası'dır. Cumhuriyet tarihinin ilk siyasal parti girişimi olan bu oluşum, kadınların seçme ve seçilme hakkı başta olmak üzere siyasal eşitlik talebini açıkça dile getirmiştir.

Bu çalışma, Kadınlar Halk Fırkası'nın kuruluş sürecini, dönemin *Vakit* gazetesinde yayımlanan kuruluş bildirgesi ve nizamnamesi üzerinden mercek altına almayı amaçlamaktadır. Söylem analizi yöntemiyle, bu belgelerde yer alan kadın öznesinin nasıl inşa edildiği, hangi kavramlar etrafında hak talebinde bulunulduğu ve tüm bunların erken Cumhuriyet döneminin siyasal atmosferi içinde nasıl bir anlam taşıdığı yorumlanacaktır. Çalışma, bu analizle, Kadınlar Halk Fırkası'nın Türkiye'de kadın hareketi tarihindeki yerini ve önemini, birincil kaynaklar ışığında yeniden değerlendirmeyi hedeflemektedir.

[1] Dr. Öğr. Üyesi, İstanbul Medipol Üniversitesi, İletişim Fakültesi Gazetecilik Bölümü. ORCID ID: 0000-0001-7603-0079

"DIABLO" SERİSİNDE KADIN AVATARLARIN TEMSİLİ: OYUN, MİTOLOJİ VE CİNSİYET

Elif Songür Dağ[1]

Giriş

Oyun tarihi, insanlık tarihi kadar eskidir. Hatta Huizinga oyunun kültürden bile daha eski olduğunu vurgularken homo faber[2] tanımına homo ludensin[3] de eşlik edebileceğinin altını çizmektedir.[4] Kültür, insanın ürettiği her şeydir, doğa da bunun karşıtı olan her şeyi kapsar. Yani oyun oynamak, daha içten gelen, varoluşa doğrudan bağlı ve kültürden de önce insan doğasına ait bir yöndür denilebilir. Kültürün tesisiyle birlikte insanlığın en eski dönemlerinde dinî ve toplumsal ritüellere dönüşen bu oyun pratiğini, toplumların tarih içinde kazandığı donanımla oyunun bağımsız bir unsur olarak alanını belirlemiş, zamanla teknolojinin de katkısıyla günümüzdeki dijital oyun kültürüne ulaşmıştır. Dijital oyun sektörü disiplinlerarası bir üretim alanı olarak belirginleşmektedir; anlatı fikir ve senaryoyla başlar, psikoloji, sosyoloji, tarih, mimariyle arka plan belirlenir, edebiyat, müzik ve konsept sanat, karakter tasarımı, sinematik anlatı gibi görsel sanatlarla işlenir, yazılım ve kodlamayla, teknolojiyle güçlenir, iletişim ve pazarlamayla kitlelere ulaşır. Üretim aşamasında bu farklı alanların başarılı iş birliğiyle son kullanıcıya ulaşan bir iletişim ürünüdür. Mitler ve halk kültürünün ise özellikle FRP ve RPG türü oyunlarda[5] oldukça varsıl bir hikâyesel

[1] İstanbul Beykent Üniversitesi, İletişim Fakültesi, Dijital Oyun Tasarımı Bölümü, elifdag@beykent.edu.tr , ORCID ID: 0000-0002-8854-2757

[2] Homo Faber: Akıllı insan, üretim yapabilen insan.

[3] Homo Ludens: Oyun oynayan insan.

[4] Huizinga, J. *Homo Ludens Oyunun Toplumsal İşlevi Üzerine Bir Deneme*, Çev. Mehmet Ali Kılıçbay, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2006.

[5] FRP: Fantasy Role Playing / Hayali rol yapma oyunu anlamına gelir. En eski örnekleri masaüstü bir oyun olan Dungeons & Dragons, kendisinden sonra pek

KÜLTÜREL KODLAR BAĞLAMINDA DİJİTAL OYUNLARDA KADIN TEMSİLİ: *OVERWATCH* AVATARLARI ÜZERİNE BİR İNCELEME

Mine Demirtaş[1]

Giriş

Bir eğlence aracı olmanın ötesinde, toplumsal cinsiyet ve kültürel temsillerin üretildiği bir mecra olan dijital oyunlar küresel bir medya formu olarak gündelik yaşamda yerini almıştır. Dijital oyunlarda kadın temsili ise, kültürel kodların taşıyıcısı olarak işlev görmekte, kadın karakterlerin görsel tasarımlarında ve diyaloglarda ulusal, etnik, dinî, yöresel ve toplumsal kültürel kodlarda yoğun biçimde yer almaktadır. Çalışmada karakter çeşitliliğiyle dikkat çeken bir oyun olarak ele alınan *Overwatch* oyununda kadın avatarların hem kapsayıcı bir çeşitliliğe sahip olduğu hem de kültürel ve toplumsal kodları yeniden ürettiği görülmektedir. Kadın oyuncular ise uzun süre oyun kültüründe azınlıkta gibi görülse de günümüzde oyuncuların önemli bir çoğunluğunu oluşturmaktadır. Twitch, Reddit gibi çevrimiçi oyun topluluklarında cinsiyetçi söylemlere maruz kalan kadın oyuncular, oyunlardaki kadın temsillerine karşı daha eleştirel ve farkındalıklı alımlama yapmaktadırlar.

Medya endüstrisinin diğer mecralarında olduğu gibi, egemen ideolojiyle oyunlar arasında birçok benzerlik bulunmaktadır. Çalışmada ele alınan *Overwatch* oyununda tüm ırklar, cinsiyetler ve dinlerden kahramanlar parlak bir ütopyanın içinde yaşamaktadır. Kadın avatarlar, cinsel bir obje gibi, seksi bir görünümde sunulmalarının yanı sıra, bir anne gibi koruyucu, bir erkek gibi güçlü ve savaşçı

[1] İstanbul Beykent Üniversitesi-Medya ve İletişim Bölümü seblamine@gmail.com-Orsid No: 0000-0003-1157-1012

DİJİTAL FEMİNİZM VE RİZOMATİK ÖRGÜTLENME: YENİ KAMUSALLIK BİÇİMLERİ VE EPİSTEMİK STRATEJİLER

Zeynep Banu Dalaman[1]

Giriş

Yirmi birinci yüzyılın ikinci on yılı, dijital teknolojilerin toplumsal yaşamın tüm alanlarını dönüştürdüğü bir dönüm noktasını temsil eder. Dijitalleşme, yalnızca bilgi üretimi ve dolaşımı biçimlerini değil; siyasal katılımı, kolektif eylemliliği ve gündelik hayat pratiklerini de yeniden yapılandırmıştır. İnternet tabanlı ağ yapıları, sosyal medya platformları ve kullanıcı üretimli içerikler, bireyleri yalnızca bilgi tüketicisi olmaktan çıkarıp, aynı zamanda üretici ve dönüştürücü özneler hâline getirmiştir.[2] Bu dijital dönüşümle şekillenen yeni kamusallık; merkezî, temsilî ve hiyerarşik yapılardan uzak, yatay, çoğulcu ve etkileşimli bir karakter taşımaktadır. Ayrıca bu kamusal yapı, algoritmik tercihler, duygulanımsal yankılar ve zamansal anlık müdahalelerle şekillenen postmedya gerçekliğini de yansıtmaktadır.[3]

Feminist teori açısından bu dönüşüm, yalnızca teknolojik değil, aynı zamanda epistemolojik bir kırılmadır. Dijitalleşme, feminist bilginin üretim, paylaşım ve dolaşım pratiklerini dönüştürerek deneyimi, duyguyu ve veriyi yeni bir politik dilin asli bileşenleri hâline getirmiştir. Kadınların dijital alandaki varlığı artık sadece temsile ilişkin değil; bilgi üretimi, tanıklık ve direnişin yeniden örgütlen-

[1] İstinye Üniversitesi, İktisadi, İdari ve Sosyal Bilimler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü, banudalaman@gmail.com, ORCID ID: 0000-0002-6691-0782

[2] Castells, M. *The Information Age: Economy, Society and Culture*, 3 volumes, Blackwell, Oxford, 1997-1998.

[3] Papacharissi, Z. *Affective Publics: Sentiment, Technology, and Politics*, Oxford University Press, 2015.